

Leíró magyar hangtan

12. téma

A fonetikus írások

A magyar nyelvészetben használt fonetikus írások

- Setälä-féle (finnugor) átírás
- Magyar egyezményes hangjelölés
- IPA (APhI) írásrendszere
- Nádasdy–Siptár-féle átírás

Magyar hangjelölés	Fonetikus hangjelölés	IPA hangjelölés	Számosított hangjelölés
a	á	ɒ (o)	ɒ
á	á	a:	a:
b	b	b	b
c	cs	tʃ	tʃ
cs	cs	tʃ	tʃ
d	d	d	d
dz	dz	dʒ	dʒ
dzs	dzs	dʒs	dʒs
e	e	e	e
é	é	e:	e:
f	f	f	f
g	g	g	g
gy	gy	ɟ	ɟ
h	h	h	h
i	i	i	i
í	í	i:	i:
j	j	j	j
k	k	k	k

Magyar hangjelölés	Fonetikus hangjelölés	IPA hangjelölés	Számosított hangjelölés
l	l	l	l
m	m	m	m
n	n	n	n
ny	ny	ɲ	ɲ
o	o	o	o
ó	ó	o:	o:
ö	ö	ø	ø
ő	ő	ø:	ø:
p	p	p	p
r	r	r	r
s	s	s	s
sz	sz	ʃ	ʃ
t	t	t	t
ty	ty	tʃ	tʃ
u	u	u	u
ú	ú	u:	u:
ü	ü	y	y
ű	ű	y:	y:

Magyar hangjelölés	Fonetikus hangjelölés	IPA hangjelölés	Számosított hangjelölés
v	v	v	v
z	z	z	z
zs	zs	ʒ	ʒ
á	á	a	á
ä	ä	ɛ	ɛ (ana)
ê	ê	ɛ:	ɛ: (ajnt)
ê	ê	e	e
ê	ê	e:	e: (ere)
m (m)	m	m	m
n (n)	n	n	n
h (h)	h	h	h (het)
j (j)	j	j	j (kapj)
h (j)	h	x	x (Bach)
h (h)	h	h	h (étes)
ly	ly	ʎ	ʎ (mely)

A Setälä-féle átírás

▲ Papp István: *Leíró magyar hangtan*. Bp., 1966. 31–34.

Molnár József: *A magyar beszédhangok atlasza*. Bp., 1969. 28–29.

E. N. Setälä: Über transskription der finnisch-ugrischen sprachen: *Finnisch-ugrische Forschungen*, 1 (1901): 15–52

Suomalais-ugrilainen tarkekirjoitus. Helsinki, 1953.

A finomabb átírás alapelvei

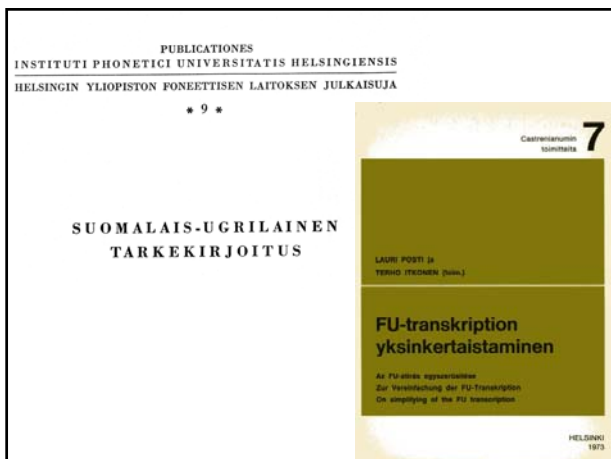
1. Összegegyezettendő a fonetikai pontosságra törekvés és a lényeges nyelvi mozzanatok kitüntetése
2. Jelezni kell a típushangokat (mai terminussal: fonémákat), a hangok időtartamának, erősségének és magasságának relatív fokát.
3. Egy hang — egy betű elve
4. Minden jel — akár betű, akár mellékjel — csak egy meghatározott célra alkalmazható
5. Az átírás alapjául a latin kurzív írás kisbetűi szolgálnak.

Kölcsönzött betűk

1. latin kis nagybetűk (Kapitälchen)
A a A, doB
2. görög betűk ($\eta, \beta \varphi, \gamma \chi, \delta, \psi$)
3. más alfabétumokból ($\check{s}, \check{z}, \check{a}, \check{d}$)
4. számjegyek ($3, 8, \delta$)

További eszközök

1. Megfordítással alkotott betűk (∂)
2. Levágott betűk (\circ, \ddot{a})
3. Hiányjel és hehezetjel ($\text{'}^{\text{c}}, \text{'}^{\text{s}}, p^{\text{c}}, t^{\text{c}}, k^{\text{c}}$)
4. Mellékjelek ($\underset{\sim}{a}, \underset{\sim}{k}, \underset{\sim}{q}, \underset{\sim}{n}, \underset{\sim}{l}, \underset{\sim}{i}, \underset{\sim}{t}$)
5. Kisbetűk a sor fölött vagy alatt (*kuk^orica, k_u*)
6. A szótagképzéssel kapcsolatos jelek (*l, i*)
7. Az időtartam egyes fokozatainak jelei (*^a ä, a, à, ā, â*)
8. Hangsúlyjelek
9. Hanglejtés-jelek

Aki másnak vermet ás, maga esik bele.

āki māsñāk vermet āš, mǎgǎ ešik bele.

Magyar egyezményes hangjelölés

▲ Papp István: *Leíró magyar hangtan*. Bp., 1966. 35–38.

▲ Deme László: A magyar nyelvjárások hangjainak jelölése. *Magyar Nyelvjárások*, 2 (1953): 18–37.

Molnár József: *A magyar beszédhangok atlasza*. Bp., 1969. 30.

Alapelvek

egy jel = egy hang

egy jelcsoport = egy hangcsoport

ng:

ing [i] + [ŋ] + [g] = *ing*

ing [i] + [n] + [g] = *in'g*

homvéd, szímfal, támfa, tömve, vam velem;

konty, rongy, vadnyúl, hölgy

Alapjelek: a helyesírás egy- és többjegyű betűi (*a, á,*

b, cs, gy, dzs)

ä, ë, œ, à, ñ

Alap- és mellékjelek magánhangzóknál

1. nyílhegy a betű alatt (*á, é, í, e*)
2. pont, ill. karika a betű alatt (*í, ü*)
3. hullámvonal a betű alatt (*é*)
4. időtartam-jelölés (*á, ā, à, ē*)
5. diftongusok jelölése (*ou, o^u, uo, uo, óu*)

Alap- és mellékjelek mássalhangzóknál

1. nyílhegy a betű alatt (*t*)
2. a betű alatti pont (*t*)
3. fent kitett vessző (*l', d', t', s', sz'*)
4. hosszúság jelek (*n', n, ñ, nn*)

Mássalhangzócsoporthozok jelölése

1. Az összeolvadást jelöljük: *eccer* 'egyszer', *láttya* 'látja'.
2. A teljes hasonulást jelöljük: *mekkérdez* 'megkérdez', *othatta* 'ott hagyta'.
3. A zöngéesség szerinti részleges hasonulást általában jelöljük: *uty hatyta* 'úgy hagyta', *hoszt ki* 'hozd ki', *Vaszvár* 'Vasvár'.
4. A képzés helye szerinti részleges hasonulást rendszerint nem jelöljük, pl. *senki*, *ing*, *hamvas*.
5. A jésítéses részleges hasonulást nem jelöljük, pl. *konty*, *vadnyúl*.
6. Mássalhangzó elízioja esetén az átírás nem jelöli a kiesett hangot, pl. *asz hitte* 'azt hitte', *hosz ki* 'hozd ki'.
7. Jelöljük az egyes nyelvjárásokban megfigyelhető szóvégi mássalhangzó zöngétlenülését (pl. *aD*, *méZ*, ill. *at*, *mész*).

Aki másnak vermet ás, maga esik bele.

Aki másnak vermet ás, maga esik bele.

Hääät, nem keves idejig. Még mēk tudod, áranyos, á hotyhijákat, á párásztí munkát, nekünk nágyon-nágyon sok párásztí munkánk vót ázelőt, mert ... á világon mindēn hátárba kápáltunk, még még izébe is nē, fenébe nē! Hogy mongyám mē no, mi részēs kápáltunk [...] párásznā kápáltunk felébe, ákkor hármadábā, mikor hogy. Ákkor osz mindég, mindég. Oszt ákkor nēhū erre csak este került sor. Este került sor, mēm még ... édesanyām ... nyugoggyon, még ákkor ... nem volt ... nekünk szemüveg, de hogy én jobban lássam eszt e ... szāl utáni hotyhijákat, léültem áz áasztāl sárkārā, osztān ity, hogy még nágyitottām is, nē, de esz csak titogba volt, oszt, oszt, oszt tuttām várni a hotyhijákat, hoty, ^{hogv} bátrábbān láttām á ... hoty hā szēmet vēsžek fēl, tudod, mer ásztān néccēr ...

IPA (APhi) írásrendszere

▲ Bolla Kálmán: *Magyar fonetikai atlasz*. Bp., 1995. 31–56.

▲ Bolla Kálmán: A fonetikus írás problémái. In: *Fejezetek a magyar leíró hangtanból*. Szerk. Bolla Kálmán. Bp., 1982. 25–51.

Az IPA honlapja: <http://www.arts.gla.ac.uk/IPA/ipa.html>

A teljes IPA-tábla:

<http://www.arts.gla.ac.uk/IPA/fullchart.html>

Az egyes betűk által jelölt hangokat kimondó IPA Help:

<http://www.sil.org/computing/speechtools/softdev2/IPAhelp2/IPAprvw2.htm>

The INTERNATIONAL PHONETIC ASSOCIATION
ði mtə'næfənəl fə'netik əsousi'eɪʃn
= IPA

Association Phonétique
Internationale = **APhi**

IPA Extensions						
	025	026	027	028	029	02A
0	ɸ <small>0250</small>	ɠ <small>0260</small>	ɥ <small>0270</small>	ʀ <small>0280</small>	ʐ <small>0290</small>	ɕ <small>02A0</small>
1	ɑ <small>0251</small>	ɔ <small>0261</small>	ɰ <small>0271</small>	ʁ <small>0281</small>	ʑ <small>0291</small>	ɞ <small>02A1</small>
2	ɒ <small>0252</small>	ɔ̃ <small>0262</small>	ɲ <small>0272</small>	ʀ̥ <small>0282</small>	ʐ̥ <small>0292</small>	ɕ̥ <small>02A2</small>
3	ɸ̥ <small>0253</small>	ɠ̥ <small>0263</small>	ɥ̥ <small>0273</small>	ʀ̥ <small>0283</small>	ʐ̥ <small>0293</small>	ɕ̥ <small>02A3</small>
4	ɔ̥ <small>0254</small>	ɔ̥̃ <small>0264</small>	ɲ̥ <small>0274</small>	ʀ̥̥ <small>0284</small>	ʐ̥̥ <small>0294</small>	ɕ̥̥ <small>02A4</small>
5	ɕ <small>0255</small>	ɟ <small>0265</small>	ɥ̥ <small>0275</small>	ʀ̥̥ <small>0285</small>	ʐ̥̥ <small>0295</small>	ɕ̥̥ <small>02A5</small>
6	ɕ̥ <small>0256</small>	ɟ̥ <small>0266</small>	ɥ̥̥ <small>0276</small>	ʀ̥̥̥ <small>0286</small>	ʐ̥̥̥ <small>0296</small>	ɕ̥̥̥ <small>02A6</small>
7	ɕ̥̥ <small>0257</small>	ɟ̥̥ <small>0267</small>	ɥ̥̥̥ <small>0277</small>	ʀ̥̥̥̥ <small>0287</small>	ʐ̥̥̥̥ <small>0297</small>	ɕ̥̥̥̥ <small>02A7</small>

8	ə <small>0258</small>	ɨ <small>0268</small>	ɸ <small>0278</small>	ɬ <small>0288</small>	ɕ <small>0298</small>	ɕ̥ <small>02A8</small>
9	ə̥ <small>0259</small>	ɨ̥ <small>0269</small>	ɸ̥ <small>0279</small>	ɬ̥ <small>0289</small>	ɕ̥ <small>0299</small>	ɕ̥̥ <small>02A9</small>
A	ə̥̥ <small>025A</small>	ɨ̥̥ <small>026A</small>	ɸ̥̥ <small>027A</small>	ɬ̥̥ <small>028A</small>	ɕ̥̥ <small>029A</small>	ɕ̥̥̥ <small>02AA</small>
B	ɛ <small>025B</small>	ɨ̥ <small>026B</small>	ɸ̥ <small>027B</small>	ɬ̥ <small>028B</small>	ɕ̥ <small>029B</small>	ɕ̥̥ <small>02AB</small>
C	ɛ̥ <small>025C</small>	ɨ̥̥ <small>026C</small>	ɸ̥̥ <small>027C</small>	ɬ̥̥ <small>028C</small>	ɕ̥̥ <small>029C</small>	ɕ̥̥̥ <small>02AC</small>
D	ɛ̥̥ <small>025D</small>	ɨ̥̥̥ <small>026D</small>	ɸ̥̥̥ <small>027D</small>	ɬ̥̥̥ <small>028D</small>	ɕ̥̥̥ <small>029D</small>	ɕ̥̥̥̥ <small>02AD</small>
E	ɛ̥̥̥ <small>025E</small>	ɨ̥̥̥̥ <small>026E</small>	ɸ̥̥̥̥ <small>027E</small>	ɬ̥̥̥̥ <small>028E</small>	ɕ̥̥̥̥ <small>029E</small>	ɕ̥̥̥̥̥ <small>02AE</small>
F	ɛ̥̥̥̥ <small>025F</small>	ɨ̥̥̥̥̥ <small>026F</small>	ɸ̥̥̥̥̥ <small>027F</small>	ɬ̥̥̥̥̥ <small>028F</small>	ɕ̥̥̥̥̥ <small>029F</small>	ɕ̥̥̥̥̥̥ <small>02AF</small>

Aki másnak vermet ás, maga esik bele.
 əki ma:ʃnək vɛrmet a:ʃ, mɔɔɔ ɛʃik bɛlɛ.

əz ɛ:ʂəki se:l nɔɔ vita:bɔn
 tɔb: ɛreje || ɛtʃ:ɛr ʃɔk ɛɟ: utɔ
 | kɔzeledet: || ɛlhɔtɑ:rosta:k |

əz ɛ:ʂəki se:l nɔɔ vita:bɔn volt ə_nɔp:ɔl | hoc_ket:ɔ:jyk kɔzyl | mejiknek vɔn
 tɔb: ɛreje || ɛtʃ:ɛr ʃɔk ɛɟ: utɔʃt pil:ɔntot:ɔk meg | ɔmint kɔpɛ:ne:be burkoloidzvo
 | kɔzeledet: || ɛlhɔtɑ:rosta:k | hoc_ɔ_vita:t | əz nɛri meg | ɔmejik ɛlɔ:b_vesi_rɑ: əz
 utɔʃt | hoc_kɔbɑ:cɑ:t leveʃ:ɛ || əz ɛ:ʂəki se:l ɔs:ɛset:ɛ minden ɛreje:t | ɛ:ʃ fu:jni
 kezdet: || de mine:l ɛrɔ:ʃɛb:ɛn fu:jt | əz utɔʃ ʃɔk ɔnɑ:l sorɔʃɔbro foktɔ ɔs:ɛ
 ə_kɔbɑ:cɑ:t || əz_ɛ:ʂəki se:l ve:gre | felɔt:ɔ ə_hɔrtʃɔt || ɛk:ɔr ə_nɔp kylte
 melek_fugɔrɔit əz_utaʃrɔ | əki rɔvidefen levetet:ɛ kɔbɑ:cɑ:t || əz_ɛ:ʂəki se:lnek
 tɛfɑ:t | ɛl_kel:ɛt: iʃmɛnie | hoc_ket:ɔ:jyk kɔzyl | ə_nɔp əz ɛrɔ:ʃɛb: ||]

Nádasdy–Siptár-féle átírás

Nádasdy, Ádám–Siptár, Péter: Issues in Hungarian Phonology. *Acta Linguistica Hungarica*, 39 (1989): 3–27.

Nádasdy–Siptár-féle átírás

- Megtartja az IPA-jelet: \mathfrak{O} , \mathfrak{E} , $\mathfrak{Ń}$, $\mathfrak{Ŋ}$
- Közelít a magyar helyesíráshoz: \mathfrak{n}^y (az **n** helyett), \mathfrak{t}^y (a **c** helyett) + \mathfrak{d}^y (a **j** helyett)
- A magyar helyesírásbeli alakhoz hasonló jelet vezet be: $\mathfrak{Č}$ (az **č** helyett), $\mathfrak{Š}$ (az **š** helyett), $\mathfrak{Ž}$ (az **ž** helyett)
- A magyar helyesírásból vesz át betűt: $\mathfrak{Ö}$ (az **ö** helyett), $\mathfrak{Û}$ (az **ü** helyett)

Aki másnak vermet ás, maga esik bele.

o \mathfrak{k} i ma:š \mathfrak{n} o \mathfrak{k} vermet a:š, mo \mathfrak{g} o ešik bele.

Balatonnra utaztában n kuruc dalt dúdolva habsókot
majszolgotott egészsége érdekében az öngól-
specialista futballista kappzsi és satnya atvja. Azt
is mondta némi gúnnyal egy hátgerincét fájlaló
peches sahnak, ki két zsák zabját átcipelte a
községen: — Erre mindnnyájan képesek
vagyunk! —, és malaczsírt kenve ajánnlotta a
fiatal rókajának: — Lábhoz, te aljas nagy
tyúkvadász! Az a lúdnyak az apaé, hagyi békét
neki! Majd a nála semmivel sem különb, de a
párbajozást kedvelő színvak gondnokhoz
fordult: — Döf!

IPA (APhI) írásrendszere

Balatonra utaztában kuruc dalt dúdolvá habcsókot
majszolgotott egészsége érdekében az öngól-
specialista futballista kapzsi és satnya atyja.

bəɫətoŋrə utəstə:bəŋ kurudʒ dəl duduɫvə həptʃo:kot
məjszɔlɡətɔt: eɡe:ʃe:ɡe e:rdeke:bən əz ɔŋɡo:l-
ʃpɛtsiəlɪstə fudbəlɪstə kəbzɪ ɛ:ʃ sətɲə ətɲə.

Nádasdy–Siptár-féle átírás

Balatonra utaztában kuruc dalt dúdolvá habcsókot
majszolgotott egészsége érdekében az öngól-
specialista futballista kapzsi és satnya atyja.

bəɫətoŋrə utəstə:bəŋ kurudʒ dəl duduɫvə həptʃo:kot
məjszɔlɡətɔt: eɡe:ʃe:ɡe e:rdeke:bən əz ɔŋɡo:l-
ʃpɛtsiəlɪstə fudbəlɪstə kəbzɪ ɛ:ʃ sətɲə ətɲə.

Setälä-féle (finnugor) átírás

Balatonra utaztában kuruc dalt dúdolvá habcsókot
majszolgotott egészsége érdekében az öngól-
specialista futballista kapzsi és satnya atyja.

bəlätəŋrə utästəbän kurudz däl dūdolvá hăptšökot
măjszɔlɡətɔt̄ eɡĕšĕɡe ĕrdekĕben äz ɔŋgöl-
špɛtsi'älɪstă fudbălɪstă kăbzɪ ɛš šăt'ɲnă ät'ɲă.

Magyar egyezményes hangjelölés

Balatonra utaztában kuruc dalt dúdolva hacsókot
majszolgotott egészsége érdekében az öngól-
specialista futballista kapzsi és satnya atyja.

*Balatoŕra utasztában kurudz dal dúdolva hapcsókot
majszolgotott egéssége érdekében az öngól-
speciálista fudbalista kabzsi és satnya attya.*

Gyakorlás (megoldással)

<http://mnytud.arts.klte.hu/tananyag/hangtan/fonszov.htm>

A megoldandó feladatba bekerülő mondatok forrása:
Bolla Kálmán: *Magyar fonetikai atlasz*. Bp., 1995.
30., 43–51.
